

Rolf A. Eberle: Nominalistic systems; D. Riedel Publ. Comp., Dordrecht, Holland, Synthese Library 1970, v-ix, 1—217.

Fakt, že určitý filosofický směr mohl hrát v různých dobách různou ideologickou úlohu (právě nominalismus je výborným dokladem tohoto tvrzení), svědčí o tom, že vedle ideologické stránky, spjaté obvykle sgnoseologicko-ontologickou problematikou, mají filosofické směry i charakteristiky a podněty ideologicky neutrální povahy. Proto jistý druh studií analyzujících „filosofické problémy“ pomocí aparátu formální logiky (někdy jsou zařazovány do tzv. „filosofické logiky“) přinášá četné podněty pro filosofii i pro logiku samu.

Eberlova kniha patří do této kategorie analýz. Autor si dal za úkol prozkoumat jednak problémy spjaté tradičně s nominalismem z hlediska moderní logiky (včetně aparátu teorie množin), jednak problémy, které v souvislosti s tímto tématem vznikají pro výstavbu (interpretovanými) formálními systémy. Jemná analýza odhaluje různé varianty chápání tzv. nominalistických požadavků. Podkladem je zde přehled historických variant od středověku po současnou dobu (odst. 1.2), přičemž práce sama má explikační charakter: tj. „intuitivní“ pojmy jsou postupně nabírávány pojmy exaktními, buď primitivními nebo definovanými v rámci jednotlivých formálních systémů.

Základní explikace jsou vloženy v kap. 2 („Individua“, s. 24—101). V návaznosti zejména na Goodmanovy práce jsou přísně vybudovány systémy CII (obecný kalkul pro deskripci univversa s „atomickými“ individui), CI II (kde konečné „průniky“ a konečná „sjednocení“ individui jsou opět individua), CI III (kde totéž platí i pro nekonečné „průniky“ a nekonečná „sjednocení“) a CI IV (pro taková univversa individui, jež neobsahují „atomy“). Pro všechny systémy je dána zamýšlená interpretace a podán důkaz sémantické bezespornosti a úplnosti. Tato kapitola je zakončena rozбором jednotlivých možných pojetí kalkulu relací, kde by relace byly chápány jako individua.

Třetí kapitola („Ontologická závaznost (‘commitment’) a dezignátý výraz“, s. 102—147) analyzuje známý problém existence v souvislosti s otázkou nominalistického pojetí extenze predikátů a s otázkou nominalistických postojů k povaze symbolů, jež nic neoznačují. Poslední kapitola („Svazky kvalit, kvality a konkréta“, s. 148—199) explikuje postupně požadavky, aby nominalistický kalkul mohl být interpretován jako deskripce svazků kvalit (nejmírnější požadavek), kvalit samých, popř. konkrétních věcí (nejradikálnější požadavek).

V této recenzi nelze obsáhnout nesmírné bohatství podnětů i výsledků autorovy analýzy. Jen několik poznámek.

Především celý problém je kladen jako problém jazyka, problém možnosti vybudování takových jazykových soustav, jež by bylo možno charakterizovat jako nominalistické. Proto např. výklad je gnoseologicky neutrální. (Příkl.: „Nothing in our formal development suggests that the qualities in our bundles should be phenomenal ones or otherwise epistemologically distinguished“, s. 155.) S tím souvisí, že nikde nenalezneme filosofickou kritiku nominalismu, vždy je upozorňováno na konkrétní potíže vznikající při snaze důsledně aplikovat hlediska, jež byla explikována jako nominalistická. Autor se snaží maximálně tyto potíže překonat a jeho výsledky jsou zajímavé nejen pro toho, kdo chce aplikovat exaktnější metody na porozumění kategoriím a tvrzením určitého filosofického směru, ale zejména pro toho, komu jde o nové možnosti, jak budovat formální jazyky.

Je jistě také zajímavé (i když při bližším zamyšlení samozřejmé), že metajazyky, v nichž jsou konstruovány nominalistické objektové jazyky, samy nesplňují nominalistické požadavky (jsou to typické „realistické“ jazyky; autor poznamenává v závěrečných úvahách, že „ani nezačal“ řešit problémy, které jsou spjaty s „metanomialismem“, tj. s budováním nominalistické metateorie).

To také patří zřejmě k těžko překonatelným potížím, s nimiž by mělo co dělat důsledně uplatňování nominalistických zřetelů. Další podstatné potíže jsou spjaté s problémem, jak nominalisticky vyjadřovat číselné vztahy.

Po formální stránce nelze knize nic podstatného vytknout. Výklad je precizní, ale jeho pochopení je na mnoha místech usnadněno autorovými „neformálními“ překlady symbolických výrazů a častými komentáři vysvětlujícími motivaci zaváděného aparátu. Styl výkladu má všechny rysy svěžího „anglosaského“ stylu včetně suchého humoru. Ukázka (s. 138—139): „... individuální pojítko („link“), jehož levá strana je část Platóna a pravá strana část presidenta Nixona, vytváří nepřítazlivou... kombinaci. Avšak právě individua tohoto druhu musí být připuštěna, má-li být dvojice (Platón, Nixon) dezignátem výrazu, je moudřejší než.“ Dobrou pomocí čtenáři je seznam použitých symbolických výrazů (s. 204—206) a jmenový i věcný rejstřík.